

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران معاونت بررسی‌های اقتصادی

چگونه شفافیت می‌تواند به
اقتصادهای منطقه خاورمیانه و
شمال آفریقا کمک کند

گزارش چشم‌انداز رشد اقتصادی منطقه خاورمیانه و آفریقای شمالی در هفته دوم آوریل ۲۰۲۰ و با عنوان چگونه شفافیت می‌تواند به اقتصادهای این منطقه کمک کند، منتشر شد. با توجه به شیوع ویروس کووید-۱۹ و همچنین کاهش بهای نفت، انتظار می‌رود رشد اقتصادی منطقه منا در سال ۲۰۲۰ منفی ۱،۱ درصد شود. از میان ۱۶ اقتصاد این منطقه، فقط ۴ کشور دارای رشد مثبت و مابقی رشد منفی را تجربه خواهند کرد. رشد سرانه تولید ناخالص داخلی کشورهای منطقه وضعیت خوبی نداشته و انتظار می‌رود طی دو سال پیش‌رو، تضعیف شود. عدم تعادل تجاری و مالی اقتصادهای منطقه نیز در این دوران، تشدید خواهد شد. نبود داده‌های معتبر و کافی و فقدان شفافیت از چالش‌های مهم منطقه مناست که امکان ارائه تجزیه و تحلیل‌های در ست و بدنبال آن اتخاذ سیاست‌های صحیح و به‌کارگیری ابزارهای مناسب اقتصادی را از بین برده است. در این گزارش جزئیات بیشتری در رابطه با چشم‌انداز رشد اقتصادهای منطقه منا از جمله ایران و تحولات آتی ارائه شده است.

فروردین ۱۳۹۹

مقدمه

طی دهه‌های گذشته، منطقه منا با چالش رشد پایین اقتصادی، شکنندگی اقتصاد کلان و رکود در بازار کار، دست و پنجه نرم کرده است. بانک جهانی در گزارش هفته دوم آوریل ۲۰۲۰، ضمن ارائه تصویری از چشم انداز رشد اقتصادی کشورهای این منطقه، به بررسی عدم شفافیت در منطقه منا و چگونگی ارتباط آن با این چالش‌ها می‌پردازد. با توجه به شوک‌های دوگانه شیوع ویروس کووید-۱۹ و افت بهای نفت، اقتصاددانان بانک جهانی انتظار دارند که میزان تولید منطقه منا در سال ۲۰۲۰ کاهش یابد که این بر خلاف پیش‌بینی رشد ۲٫۶ درصدی منتشر شده در اکتبر ۲۰۱۹ این بانک است.

طبق بررسی انجام گرفته بخش بزرگی از رشد اقتصادی پایین منطقه منا احتمالاً به دلیل کمبود اطلاعات و عدم شفافیت است. بسیاری از کشورهای منا یا در تولید داده‌های خود وقفه انداخته یا ممنوعیت‌هایی در دسترسی به داده‌ها اتخاذ نموده‌اند که هر دوی این‌ها منجر به تضعیف سیاست‌ها می‌شوند. طبق استدلال این گزارش، وجود داده‌های قابل اعتماد و شفافیت، می‌تواند به بهبود سیاست‌های عمومی و افزایش اعتماد مردم به دولت کمک کنند. شکنندگی اقتصاد کلان و آسیب‌پذیری حساب‌های جاری و حساب‌های مالی در منطقه منا نیز طی سال‌های اخیر مورد توجه واقع شده است. کشورهای منا عموماً خالص بدهی عمومی را گزارش نمی‌کنند و بدهی ناخالص عمومی اعلامی آن‌ها با استانداردهای گزارش‌گری، تفاوت زیادی دارد، لذا اقتصاددانان بانک جهانی و سایر تحلیل‌گران بین‌المللی به اطلاعات مهم و حیاتی در مورد بسیاری از انواع بدهی‌های عمومی این اقتصادها، دسترسی ندارند. با توجه به عدم وجود شفافیت در شاخص‌های بدهی، تحلیل‌های ارائه شده در این گزارش نشان می‌دهد که کشورهای منطقه منا همچنان با چالش‌های کلان اقتصادی روبرو هستند. از طرف دیگر، شواهد دلگرم‌کننده‌ای (که البته به دلیل محدودیت داده‌ها ناقص است) وجود دارد که نشان می‌دهد طی سال‌های اخیر کشورهای در حال توسعه منا، به عنوان یک گروه، به طور متوسط در یک مسیر مالی پایدارتری نسبت به سایر جهان قرار داشته‌اند. در هر صورت، عدم شفافیت شاخص‌های بدهی در منا، توانایی دستیابی به نتیجه‌گیری قاطعی در مورد آسیب‌پذیری‌های مالی منطقه را محدود کرده است.

بازار کار، حوزه دیگری است که منطقه منا در آن با چالش‌های قابل توجه و محدودیت‌های ناشی از عدم شفافیت - در قالب شاخص‌های نادرست از نتایج بازار کار- روبروست. از جمله این چالش‌ها، نرخ بیکاری و نرخ مشارکت اقتصادی پایین زنان است. یکی از اصلی‌ترین محدودیت‌ها در مورد بازار کار، یکسان نبودن تعریف "اشتغال" طبق استانداردهای منطقه منا و سایر جهان است.

نکات مهم گزارش

طی هفته دوم آوریل ۲۰۲۰، چشم انداز رشد اقتصادی منطقه خاورمیانه و شمال افریقا (منا) برای سال های ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۲ توسط بانک جهانی منتشر شد. نکات مهم این گزارش عبارتند از:

- منطقه منا از ۱۶ اقتصاد؛ شامل ۹ کشور صادرکننده نفت و ۷ کشور واردکننده نفت، تشکیل شده است. پیش بینی می شود به علت شیوع ویروس کرونا و افت توام تقاضا و بهای نفت، منطقه منا دچار رکود شده و میانگین رشد اقتصادی آن در سال ۲۰۲۰ برابر با منفی ۱٫۱ درصد باشد در حالی که این رقم برای سال ۲۰۱۹ حدود ۰٫۳ درصد برآورد شده است (جدول ۱).
- انتظار می رود در سال ۲۰۲۰، فقط ۴ کشور دارای رشد اقتصادی مثبت باشند (مصر: ۳٫۷ درصد، جیبوتی: ۱٫۳ درصد، قطر: ۰٫۴ درصد و عربستان سعودی: ۰٫۲ درصد) و مابقی ۱۲ کشور، رشد منفی را در این سال تجربه خواهند کرد.
- رشد اقتصادی ایران برای سال ۲۰۱۹ حدود منفی ۸٫۳ درصد، برآورد شده و برای سال ۲۰۲۰ هم برابر با منفی ۳٫۷ درصد، پیش بینی شده است. شایان ذکر است در گزارش های قبلی بانک جهانی در اکتبر ۲۰۱۹، رشد اقتصادی ایران برای سال ۲۰۲۰ برابر با ۰٫۱ درصد و در مارس ۲۰۲۰، برابر با منفی ۱٫۸ درصد، پیش بینی شده بود.

جدول ۱- چشم انداز رشد اقتصادی و سرانه تولید ناخالص داخلی منطقه خاورمیانه و شمال افریقا طی ۲۰۲۰-۲۱

منطقه منا	رشد واقعی اقتصادی (%)				رشد سرانه تولید ناخالص داخلی (%)			
	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱
منطقه منا	۱.۱	۰.۳	-۱.۱	۲.۱	-۰.۶	-۱.۱	-۲.۶	۰.۴
اقتصادهای صادرکننده نفت	۰.۴	-۰.۵	-۱.۶	۱.۷	-۱.۴	-۲	-۳.۲	۰
عربستان سعودی	۲.۴	۰.۳	۰.۲	۲.۱	۰.۶	-۱.۴	-۱.۴	۰.۵
امارات متحده عربی	۱.۷	۱.۷	-۱.۱	۱.۲	۰.۲	۰.۳	-۲.۴	۰
ایران	-۴.۷	-۸.۳	-۳.۷	۱.۳	-۵.۷	-۹.۱	-۴.۶	۰.۴
عراق	-۰.۶	۴.۴	-۵	۱.۹	-۳.۳	۳.۵	-۸.۳	-۱.۶
اقتصادهای در حال توسعه واردکننده نفت	۳.۸	۳.۵	۰.۶	۳.۳	۲.۲	۱.۹	-۰.۸	۱.۹

منبع: بانک جهانی

معاونت بررسی های اقتصادی

- کمترین رشد اقتصادی منطقه منا در سال ۲۰۲۰ به ترتیب متعلق به کشورهای لبنان (۱۰,۷- درصد)، تونس (۴,۰- درصد)، عراق (۵,۰- درصد) و ایران (۳,۷- درصد)، خواهد بود.
- پیش‌بینی شده است که منطقه منا در سال ۲۰۲۱ از رکود خارج شده و مجدداً رشد آن مثبت و حدود ۲,۱ درصد شود. تقریباً رشد اکثر اقتصادهای منطقه در سال ۲۰۲۱ بااستثنای لبنان (منفی ۶,۳ درصد) مثبت خواهد بود.
- در مقایسه با سایر مناطق اقتصادی جهان، منطقه منا سالیان سال است که از مشکل رشد کم سرانه تولید ناخالص داخلی، رنج می‌برد.
- رشد سرانه تولید ناخالص داخلی منطقه منا در سال ۲۰۱۹ طی دو سال ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ و وضعیت مناسبی نداشته و روند کاهشی داشته که این وضعیت در سال ۲۰۲۰، تشدید خواهد شد و رشد آن به منفی ۲,۶ درصد در سال ۲۰۲۰ خواهد رسید.
- سرانه تولید ناخالص داخلی واقعی ایران هم طی سال‌های اخیر روند نزولی داشته و رشد آن در سال ۲۰۱۸ منفی درصد بوده که در سال ۲۰۱۹، تشدید شده و به منفی ۹,۱ درصد رسیده است. طبق پیش‌بینی بانک جهانی انتظار می‌رود روند رشد این متغیر در سال ۲۰۲۰ همچنان کاهنده بوده و برابر با منفی ۴,۶ درصد شود.
- کاهش قیمت نفت، درآمد منطقه منا را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این امر به طور مستقیم توسط صادرکنندگان نفت و به طور غیرمستقیم توسط واردکنندگان نفت از مسیر کاهش تقاضای واردات سایر کشورها، افت جریان ورودی سرمایه‌گذاری‌های خارجی و امکان دریافت وام‌های مستقل، احساس می‌شود.
- برآورد اولیه از میزان هزینه اقتصادی تحمیل شده بر منطقه منا به دلیل شیوع ویروس کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۰، حدود ۳,۷ درصد از کل تولید ناخالص داخلی منطقه است.
- این برآورد، برآوردی مقدماتی است زیرا میزان دقیق هزینه‌ها به چگونگی اتخاذ سیاست و پاسخ اجتماعی برای مقابله با شوک‌های دوگانه بستگی داشته و بسته به نوع سیاست‌ها و ابزارهای مالی یا پولی که اقصادهای این منطقه به کار خواهند گرفت، تغییر خواهد کرد.
- اقصادهای خاورمیانه و شمال آفریقا با شوک دوگانه‌ای هم از طرف گسترش و همه‌گیری ویروس کرونا و هم سقوط قیمت نفت روبه‌رو هستند. گسترش کووید-۱۹ باعث ایجاد شوک شدید منفی در تقاضا و عرضه شده است.
- در سال ۲۰۱۹، تعداد ۱۱ کشور منطقه منا در مسیر ناپایداری مالی و خارجی، قرار داشتند و ارقام مربوط به ذخایر مالی آنها اطمینان لازم برای ثبات نسبت‌های بدهی ناخالص به تولید ناخالص داخلی را تامین نمی‌کند. پیش‌بینی می‌شود ناترازی حساب جاری و تراز مالی منطقه منا در سال ۲۰۲۰، تشدید شده و به ترتیب به منفی ۷,۲ و منفی ۹,۷ درصد تولید ناخالص داخلی این منطقه برسد (جدول ۲). این موضوع مبتلا به هم اقصادهای صادرکننده نفت (با شدت بیش‌تر) و هم اقصادهای واردکننده نفت خواهد بود.

جدول ۲- چشم انداز تراز حساب جاری و تراز مالی منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا طی ۲۰۲۰-۲۱

تراز مالی (نسبت به GDP، %)				تراز حساب جاری (نسبت به GDP، %)				
۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	۲۰۲۱	۲۰۲۰	۲۰۱۹	۲۰۱۸	
-۸.۰	-۹.۷	-۴.۷	-۳	-۴.۶	-۷.۲	۱.۲	۴.۱	منطقه منا
-۸.۴	-۱۰.۳	-۴.۲	-۲.۱	-۴.۸	-۷.۸	۲.۶	۶.۳	اقتصادهای صادرکننده نفت
-۶.۴	-۷.۵	-۴.۲	-۵.۹	-۵.۴	-۱۰.۳	۵.۴	۹	عربستان سعودی
-۵.۵	-۷	-۱.۶	۱.۲	-۲.۵	-۵.۷	۷.۵	۹.۱	امارات متحده عربی
-۶.۸	-۶.۵	-۵.۱	-۱.۴	-۲.۱	-۲.۵	-۰.۴	۵.۳	ایران
-۱۲.۳	-۱۹.۴	۳	۱۱.۲	-۵.۹	-۱۲.۱	۲.۵	۶.۹	عراق
-۶.۴	-۷.۶	-۶.۷	-۷.۴	-۴	-۴.۸	-۵	-۶.۶	اقتصادهای در حال توسعه واردکننده نفت

منبع: بانک جهانی

تراز حساب جاری مشخص کننده میزان کل تراز تجارت کالایی، خدمات و سرمایه است. تراز حساب مالی مشخص کننده میزان کسری بودجه دولت است.

- تراز حساب جاری ایران که در سال ۲۰۱۸ مثبت ۵,۳ درصد تولید ناخالص داخلی بود، در سال ۲۰۱۹ معادل منفی ۰,۴ درصد شد و انتظار می رود این رقم برای سال ۲۰۲۰ به منفی ۲,۵ درصد هم برسد. تراز مالی ایران هم از منفی ۵,۱ درصد تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۹ به منفی ۶,۵ درصد خواهد رسید. طبق پیش بینی بانک جهانی، روند افت تراز حساب جاری و تراز مالی ایران در سال ۲۰۲۱ هم ادامه خواهد یافت.
- نبود داده های معتبر و قابل اتکا و فقدان شفافیت در اقتصادهای منطقه منا، موجب شده تا اعتبار سیاست های اقتصادی و ابزارهای مورد استفاده تضعیف شده و باعث عدم تنظیم سیاست های صحیح و اجرای بهینه آنها شود. آزمون میزان پایداری مالی و سنجش میزان آسیب پذیری مالی این اقتصادها و همچنین میزان تعادل خارجی، نیازمند دارا بودن داده های صحیح و کافی است. به عنوان نمونه، به علت عدم وجود شفافیت در حوزه میزان انباشت بدهی های بخش عمومی برخی از اقتصادهای منطقه، امکان ارزیابی درستی از وضعیت ثبات مالی این اقتصادها، وجود ندارد.

معاونت بررسی های اقتصادی

- کشورهای منطقه منا به تعاریف نادرستی از اشتغال تکیه می کنند که خطوط بین بیکاری و اشتغال غیر رسمی را مخدوش کرده و در نتیجه از میزان شفافیت و صحت در آمارهای این حوزه، می کاهد. داده های بازار کار این کشورها نیز نیازمند بازنگری در تعاریف و اعمال شفافیت بیشتر است.
- گردآوری و تهیه داده های بهتر و اعمال شفافیت بیشتر برای کمک به ارائه تجزیه و تحلیل های دقیق تر اقتصادی و همچنین انعکاس آن به جامعه، موجب سیاست گذاری بهتر، افزایش اعتماد جامعه و تسریع توسعه اقتصادی می شود. انجام نظرسنجی های دوره ای در سطح بنگاهی یا خانوارها و دیجیتالی کردن کلیه داده ها و اطلاعات ضمن حفاظت از حریم خصوصی افراد و بنگاه ها، از تو صیه های پیشنهادی بانک جهانی به اقتصادهای منا است. بانک جهانی آمادگی خود را برای ارائه کمک های فنی و مشاوره ای در زمینه افزایش ظرفیت آماری اقتصادها و ارتقاء شفافیت اعلام کرده و ابراز امیدواری می کند تا ارتقاء شفافیت داده ها و اطلاعات باعث افزایش رفاه عمومی و انسجام اجتماعی شود.

